SPORT ATAMALARINING O‘ZBEK ADABIY TILIDA QO‘LLANISHI

Yusupov Saidbek Bahodir o‘g‘li
O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti,
Tennis, badminton, stol tennis nazariyasi va
uslubiyoti kafedrasi, BD-51-25-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: **I.S.Musayev** Isomiddin2707@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek tilida sport atamalarining shakllanishi, rivojlanish manbalari va qo‘llanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Sport terminologiyasining xalqaro musobaqalar, xususan, **Olympic Games** hamda **FIFA** faoliyati ta’sirida kengayishi, shuningdek, milliy sport turlari bilan bog‘liq terminlarning shakllanishi ilmiy asosda yoritiladi.

Maqolada sport atamalarining leksik-semantik, morfologik va uslubiy xususiyatlari ko‘rib chiqilib, o‘zlashma va milliy terminlarning o‘zaro munosabati tahlil etiladi. Shuningdek, sport terminologiyasini me’yorlashtirish, yagona imlo va talaffuzni shakllantirish masalalariga e’tibor qaratiladi. Maqola natijalariga ko‘ra, sport atamalari o‘zbek tilining zamonaviy leksik qatlamini boyitib, ilmiy va publitsistik nutqning aniqligi hamda ravonligini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: sport terminologiyasi, sport atamalari, o‘zbek tili, leksik-semantik xususiyat, o‘zlashma terminlar, milliy sport turlari, termin me’yorlashtirish, lingvistik tahlil, uslubiy xususiyat, ommaviy axborot vositalari, xalqaro sport musobaqalari, **Olympic Games**, **FIFA**, **Kurash World Championships**.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida sport nafaqat jismoniy tarbiya vositasi, balki ijtimoiy, madaniy va lingvistik hodisa sifatida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyo miqyosida o‘tkaziladigan nufuzli musobaqalar, xususan, **Olympic Games** hamda **FIFA** tomonidan tashkil etiladigan turnirlar sport sohasidagi terminlarning keng tarqalishiga va xalqlar o‘rtasida ommalashishiga xizmat qilmoqda. Natijada sport atamalari ko‘plab tillar qatori o‘zbek tilining ham faol leksik qatlamiga aylanib bormoqda.

O‘zbek tilida sport terminologiyasi shakllanishi ikki asosiy manbaga tayanadi: birinchisi — xalqaro sport tizimi orqali kirib kelgan o‘zlashma terminlar, ikkinchisi — milliy sport turlari asosida yuzaga kelgan mahalliy atamalar. Ayniqsa, milliy kurash an’analari bilan bog‘liq tushunchalar, jumladan, **Kurash World Championships** doirasida qo‘llaniladigan terminlar o‘zbek tilining tarixiy va madaniy qatlamini namoyon etadi. Shu bilan birga, futbol, tennis, boks kabi sport turlariga oid terminlar xalqaro maydon orqali kirib kelib, o‘zbek tilining fonetik va grammatik qoidalariga moslashgan holda qo‘llanmoqda.

Sport atamalarining to‘g‘ri va me’yoriy qo‘llanishi ilmiy uslub, publitsistik nutq hamda ommaviy axborot vositalarida alohida ahamiyatga ega. Chunki terminlarning aniq, bir ma’noli va izchil ishlatilishi sport jarayonini tushunarli va ravshan ifodalashga xizmat qiladi. Aks holda, bir tushunchaning turlicha ifodalanishi til me’yorining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Mazkur ishning dolzarbligi shundaki, o‘zbek tilida sport terminologiyasini tizimli ravishda o‘rganish, ularning shakllanish manbalari, lingvistik xususiyatlari va qo‘llanish me’yorlarini aniqlash bugungi kunda muhim ilmiy vazifalardan biridir. Tadqiqotning maqsadi — o‘zbek tilida sport atamalarining shakllanishi va qo‘llanish jarayonini tahlil qilish, ularning leksik-semantik hamda uslubiy xususiyatlarini yoritishdan iborat.

Shu asosda sport terminologiyasining til taraqqiyotidagi o‘rni, milliy va xalqaro omillar ta’siridagi rivojlanish yo‘nalishlari hamda me’yorlashtirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Sport terminologiyasi — bu jismoniy tarbiya va sport sohasiga oid tushunchalarni aniq, ixcham va bir ma’noli ifodalash uchun xizmat qiladigan maxsus leksik qatlamdir. O‘zbek tilida sport atamalari shakllanishi tarixiy taraqqiyot, xalqaro aloqalar, milliy sport an’analari hamda ommaviy axborot vositalari ta’sirida yuzaga kelgan murakkab jarayondir.

1. Xalqaro sport atamalarining o‘zlashuvi

Bugungi kunda ko‘plab sport terminlari xalqaro manbalardan kirib kelgan. Masalan:

- **FIFA** faoliyati sababli futbol terminlari keng tarqalgan: *gol, penalti, ofsayd, taym*.
- **Olympic Games** orqali ko‘plab yunoncha va inglizcha atamalar ommalashgan.

Sport turlari nomlari: **FIFA** bilan bog‘liq *futbol*, shuningdek *boks*, *tennis*, *voleybol* kabi so‘zlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashgan.

Bu atamalar o‘zbek tilining fonetik va grammatik qoidalariga moslashtirilib ishlatiladi: *penalti tepildi*, *gol urdi*, *taymlar oralig‘i* va shu kabilar.

2. Milliy sport turlari va ularning atamalari

O‘zbek xalqining milliy sport turlari ham boy terminologiyaga ega:

- **Kurash World Championships** doirasida qo‘llaniladigan atamalar: *halol, yonbosh, chala, dakki*.
- *Ko‘pkari* (uloq-ko‘pkari) o‘yinida: *uloq, marraga yetkazish, chavandoz*.
- *Belbog‘li kurash*da: *belbog‘ ushlash, chirmash, yiqitish*.

Bu atamalar sof o‘zbekcha ildizlarga ega bo‘lib, milliy madaniyatni aks ettiradi.

3. Sport atamalarining til me’yoriga moslashuvi

Sport terminlari o‘zbek tilida quyidagi yo‘llar bilan qo‘llanadi:

1. Tarjima yo‘li bilan:

Goalkeeper - darvozabon
Referee - hakam

1. **Moslashtirish yo‘li bilan:**

Boxing - boks
Tennis - tennis

2. **Yangi atama yaratish orqali:**

Jismoniy tayyorgarlik
Musobaqa jadvali

Tilshunoslar sport terminlarini me’yorlashtirish, ularning yagona imlo va talaffuzini belgilash ustida ish olib borishmoqda.

4. Sport atamalarining ommaviy axborot vositalarida qo‘llanishi

Televideniye, radio va internet nashrlarida sport sharhlovchilari terminlardan faol foydalanadi. Masalan:

- *Hakam penalti belgiladi.*
- *Jamoa final bosqichiga yo‘l oldi.*
- *Sportchi rekord o‘rnatdi.*

To‘g‘ri va o‘rinli qo‘llanish nutqning aniqligi va ravonligini ta’minlaydi.

Xulosa

O‘zbek tilida sport atamalarining qo‘llanishi til taraqqiyoti va xalqaro aloqalar bilan bevosita bog‘liq. Xalqaro terminlar milliy til qoidalariga moslashtirilgan holda ishlatiladi, milliy sport turlari esa o‘ziga xos leksik qatlamni boyitadi. Sport terminologiyasini tizimli ravishda o‘rganish va me’yorlashtirish o‘zbek tilining ilmiy-uslubiy imkoniyatlarini kengaytiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Davlat tilini rivojlantirish konsepsiyasi”. – Toshkent, 2021.
2. Rasulov R. Terminologiya va atamashunoslik asoslari. – Toshkent, 2021.
3. Abdullayev A. O‘zbek tilida terminologiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Xudoyberganova D. O‘zbek tilida soha terminologiyasi taraqqiyoti. – Toshkent, 2022.
5. Sayfullayev A. Sport terminlari izohli lug‘ati. – Toshkent, 2020.
6. Karimov I. Sport terminologiyasining lingvistik xususiyatlari. // 2021.
7. Islomov S. Sport atamalarini standartlashtirish muammolari. // 2022.
8. Xolmatov B. Sport terminlarining o‘zbek tiliga moslashuvi. // 2023.
9. Yo‘ldoshev Q. Lingvodidaktika asoslari. – Toshkent, 2019.
10. International Olympic Committee. Sports Terminology Guide. – Lausanne, 2021.